

Pripremni komitet Kongresa nastojao je delegate upoznati sa arhivskom službom Švedske. U tu svrhu organizirao je posjete švedskim arhivima i to: Državnom, Gradskom i Vojnom arhivu u Stockholmu.

U toku rada Kongresa bili su organizirani izleti u okolicu Stockholma i posjete nekim ustanovama u gradu. Naročito interesantan bio je izlet u Upsalu, u kojoj su delegati posjetili sveučilište, biblioteku, katedralu i stari grad.

Osim ekskurzija i posjeta koje je organizirao Pripremni komitet Kongresa i sami delegati su nastojali posjetiti što veći broj arhiva, muzeja, biblioteka i galerija. Neki jugoslavenski delegati posjetili su arhive u Danskoj, Norveškoj i Zapadnoj Njemačkoj. Svim tim posjetama obogatili su svoja iskustva i naučili dosta novog.

Svaka zemlja, koja je na Kongres slala svoje delegate, imat će od toga znatne koristi. To će pridonijeti bržem usavršavanju i razvitku njene arhivske službe. Državni i regionalni arhivi znatno će bolje obavljati svoj posao, a međunarodne veze i suradnja između arhiva raznih zemalja znatno će se povećati.

Kongres će pozitivno utjecati i na razvitak arhivstva u Jugoslaviji. Korist od Kongresa bit će utoliko veća, ukoliko se poduzmu mjere, da se arhivisti upoznaju sa njegovim odlukama i da se odluke primjene u radu arhiva. Kongresni materijal bi trebalo publicirati, kako bi postao pristupačan svim našim arhivskim radnicima.

Posebnu korist od kongresa imaju delegati lično, jer su čuli razna mišljenja i iskustva, vidjeli organizaciju i materijalnu opremu arhiva i lično se upoznali sa arhivistima drugih zemalja.

Zbog svega je toga šteta što iz NR Hrvatske nije omogućeno većem broju stručnjaka koji rade u arhivima da oputuju na IV međunarodni kongres arhivista u Stockholmu.

Zdravko Krnić

GODIŠNJA SKUPŠTINA I SAVJETOVANJE DRUŠTVA ARHIVSKIH RADNIKA HRVATSKE

Društvo arhivskih radnika Hrvatske održalo je od 15—17. septembra 1959. svoju godišnju skupštinu i savjetovanje u Slavonskom Brodu. Slavonski Brod odabran je za održavanje savjetovanja zato što je tu osnovan Historijski arhiv kao jedna od novih arhivskih ustanova regionalnog tipa u NR Hrvatskoj. Teme savjetovanja razradile su osnovna pitanja rada i zadataka te vrste arhivskih ustanova.

Godišnju skupštinu otvorio je potpredsjednik društva drug K. Nemeth pozdravivši predstavnike vlasti, društava arhivskih radnika drugih republika i prisutne članove. Nakon izbora radnog predsjedništva i ostalih funkcionera skupštine tajnik drug J. Vidmar podnio je izvještaj o radu upravnog odbora. Iznoseći proslavu 40-godišnjice SKJ, Društvo arhivskih radnika Hrvatske preporučilo je svojim članovima da se založe na pronalazanju podataka o historijatu Partije i radničkog pokreta Jugoslavije, što su članovi i prihvatili, dajući nekoliko priloga u štampi, nekoliko javnih predavanja, organiziravši izložbe o razvoju partije i radničkom pokretu te izradivši popise dokumenata na tu temu iz arhivskih materijala.

U organizacionom smislu, istaknuta je reorganizacija saveza sindikata, po kojoj je od 1. IX 1959. društvo postalo isključivo stručno udruženje. Društvo ima 97 članova. Preporučuje se da se učlane i oni ljudi koji nisu službenici arhivskih ustanova

ali se zanimaju za probleme arhivistike. U daljem izlaganju rečeno je kako je organizirana »arhivska nedjelja« u NR Hrvatskoj sa predavanjima, prigodnim izložbama, dijapozitivima i lecima koji populariziraju arhivsku službu. Tom je prilikom naglašena potreba popularizacije stručnih časopisa »Arhivist«, »Arhivski vjesnik«. Konstatirano je u godišnjem izvještaju da suradnja članova u stručnoj štampi nije bila dovoljna. Na kraju je izneseno da je Društvo arhivskih radnika Hrvatske, koje je osnovano 7. XI 1954, u pet godina rada uspjelo u život naših arhivskih radnika unijeti nove impulse za unapređenje historijske nauke i arhivske službe.

U blagajničkom izvještaju izneseno je financijsko poslovanje društva. Primitak je od 26. XI 1958. do 13. XI 1959. godine iznosio 397.000 dinara, a izdatak 171.000.-, odnosno saldo iznosi 226.470. dinara. Uredno poslovanje društva potvrdio je nadzorni odbor.

Nakon ovih izvještaja prešlo se na diskusiju, u kojoj je sudjelovalo 11 članova, iznoseći probleme podružnica u Varaždinu, Zadrui, Splitu, Dubrovniku, Osijeku i Zagrebu.

Poslije diskusije i podjele razrješnice upravnom odboru izabran je novi upravni odbor u sastavu: Androić Mirko, Krnić Zdravko, Mardešić Ivo, Srebrnić Ivan, Šundrića Zdravko, Šćukanec Dragutin, Vidmar Nada, Vojnović Branko, Vujčić Antun i Zjačić dr Mirko. U nadzorni odbor izabrani su Erceg Ivan, Firinger dr Kamilo i Nemeth Krešo.

Time je godišnja skupština zaključena.

Savjetovanje je započelo referatom druga K. Nemetha na temu:

Šta su regionalni arhivi i koji su njihovi zadaci u savremenom društvu

Referent je iznio da je arhivska služba poslije oslobođenja kod nas postavljena na mnogo široj osnovi. Dok su prije rata postojali tek neki državni arhivi, poslije oslobođenja širi se mreža arhivskih ustanova po čitavoj Republici. U pojedinim mjestima nastaju gradski ili kotarski — regionalni arhivi, sa zadatkom da posluže, kao i sve arhivske ustanove, interesima historijske nauke. Regionalni arhivi osim toga zadatka imaju i praktičnu vrijednost, koja se očituje u pružanju podataka organima vlasti pa i samim građanima. Naglasivši razliku između građe koju sabiru registrature i historijski arhivi, referent je ukazao i na kulturno-prosvjetni rad arhiva, kao i na način organizacije rada u arhivima. Ističući da su arhivi dužni uskladiti svoj rad prema potrebama našega društva, naglašena je potreba sprovođenja u djelo preporuka i sugestija stručnih viših organa i organa vlasti. Referent je obuhvatio pitanje planiranja rada u arhivu — godišnji i perspektivni plan — izvođenje radova i pitanje stručnog arhivskog kadra. Na kraju referata naglašeno je da pred arhivskim ustanovama stoji uporna borba protiv krivih shvaćanja o vrijednosti arhivske građe, kao i potreba sabiranja, obrade i čuvanja materijala nastalog iz razvoja našeg socijalističkog društva.

Referat »Osnivanje regionalnih arhiva u NR Hrvatskoj i organizacioni problemi oko toga«

podnijeli su drugovi B. Stulli i M. Androić.

Drug B. Stulli ističe brigu narodnih vlasti nakon oslobođenja za arhivalije, kao i za financijska sredstva, koja su u stalnom porastu za arhivsku službu. I zakonski propisi od 1945. na ovamo reguliraju odnos prema arhivskoj građi i nalažu njenu

zaštitu i pravilno čuvanje. Međutim, da bi se provela efektivna zaštita i čuvanje arhivalija, potrebno je imati dovoljan broj arhivskih ustanova, organizirati arhivsku službu, odnosno razapeti arhivsku mrežu tako da pokrije cijelo područje naše zemlje. Državni arhiv u Zagrebu — istaknuto je u referatu — bila je prije rata jedina ustanova na području NR Hrvatske koja je mogla poduzimati neke ozbiljne akcije zaštite i čuvanja arhivske građe. Nekoliko ustanova osnovanih nakon oslobođenja (Arhiv grada Zagreba, Arhiv grada Varaždina, arhiv u Osijeku, u Splitu i u Hvaru), iako znače uspjeh u razvoju arhivske službe, nisu mogle u potpunosti zadovoljiti potrebe zaštite arhivalija čitavog područja. Bilo je i subjektivnih slabosti i nezdravih tendencija, što je kočilo razvoj mreže arhivskih ustanova. No, savladavši te slabosti i propuste, Arhivski savjet NR Hrvatske uz pomoć Društva arhivskih radnika uspio je razraditi plan držeći se ovih principa:

Istraživačima prošlosti arhivska građa mora biti pristupačna, koncentrirana u zaokruženim organskim cjelinama po mogućnosti u što manjem broju mjesta i središtima arhivskih ustanova. Naravno, to važi samo za određenu građu, značajnu za historijske nauke. Zapadanje u krajnju centralizaciju bila bi očita pogreška — suprotna težnji da se provede efektivna arhivska služba. No stvaranje niza arhivskih ustanova u manjim mjestima, bez uslova za rad i poslovanje, bila bi isto tako greška. Treba stoga osnivati regionalne arhive u takvim centrima koji obuhvaćaju zaokružene ekonomsko-političko područje i obuhvaćaju arhivsku građu s tog terena.

Materijalno-financijski momenti važan su faktor koji treba imati pred očima pri osnivanju regionalnih arhiva. Iznoseći opremu, sredstva i prostor za arhivsku ustanovu, razvijeni kotar lakše će savladati takav zahvat nego li općine ili manji gradovi. Udruživanje više kotareva, koji mogu za čitavo područje — određenu regiju osnovati arhivsku ustanovu, sa razmjerno jednakim ulaganjem sredstava za njeno funkcioniranje, još je bolji način za efikasnu provedbu arhivske službe. Potrebe operativnih organa (NO-i, sudovi i druge ustanove i organizacije) značajan su faktor pri osnivanju regionalnog arhiva. Svojim zahtjevima za podacima iz starijeg arhivskog materijala često se obraćaju baš arhivskim ustanovama. A da bi te ustanove mogle zadovoljiti traženjima, moraju biti tako organizirane da mogu što prije i što bolje pružiti traženu materiju. To je pak moguće ako su arhivi bliži terenu, opskrbljeni dovoljnim brojem stručnog kadra, pomagalima, spremištima i ostalim nužnim sredstvima.

U daljem iznošenju referat je naveo konkretan plan mreže arhivskih ustanova na području NR Hrvatske. Regionalni arhivi bili bi ovi: u Osijeku za kotareve Osijek, Vinkovci, Našice, Virovitica; u Slavonskom Brodu za kotareve: Slavonski brod, Nova Gradiška, Požega; u Bjelovaru za kotareve: Bjelovar, Križevci, Daruvar; u Varaždinu za kotareve Varaždin, Koprivnica, Čakovec, Krapina; u Zagrebu za teritorij NO grada Zagreba i kotar Kutina; u Karlovcu za kotareve Karlovac, Ogulin, Gospić; u Sisku za kotar Sisak, u Dubrovniku za kotar Dubrovnik, u Splitu za kotar Split i Makarska; u Šibeniku za kotar Šibenik, u Zadru za zadarski kotar, u Rijeci za riječki i u Puli za kotar Pula. Savjet za nauku i kulturu NRH prihvatio je i odobrio taj plan svog Arhivskog savjeta. Realizacija plana ovisi o zalaganju i inicijativi koliko iz centra, toliko i sa samog terena. Vidne uspjehe postigli su drugovi iz Varaždina i Slavonskog Broda. Na kraju je rečeno da je potrebno na temelju prakse i iskustva dati što zrelije prijedloge nadležnim organima vlasti u vezi s osnivanjem i ustanovljavanjem regionalnih arhiva.

Drug A n d r o i ć istakao je da je potrebno regionalne arhive nazvati historijskim arhivima kako se ne bi dvoumilo šta je registratura, a šta arhivska ustanova, koja sabire, čuva i obrađuje historijske dokumente. — Nadalje je naglasio potrebu da osnivači jednog historijskog arhiva regionalnog tipa budu svi područni NO-i kotara, koji snose

prema toj kotarskoj ustanovi podjednake obaveze, dok historijski arhiv isto tako prema tim NO-ima ima podjednake dužnosti. Način financiranja arhivskih regionalnih ustanova i organ društvenog upravljanja bila su daljna pitanja iznesena u referatu. Participiranje u budžetiranju kao i sudjelovanje predstavnika pojedinih NO-a u arhivskom savjetu regionalnog arhiva najispravniji je način i garancija pravilnog rada regionalnog Historijskog arhiva. U daljem izlaganju referat je obuhvatio pitanje statuta regionalnih ustanova, njegov sadržaj, donošenje i potvrđivanje (donosi ga arhivski savjet, a potvrđuju područni NO-i kotara) zatim sistematizaciju radnih mjesta, unutrašnju organizaciju s posebnim osvrtom na vanjsku službu i arhivske sabirne centre. Na kraju referata iznijeto je kako treba da arhivske ustanove pređu na regionalnu službu. Referent je tokom svog izlaganja ukazivao na praksu Historijskog arhiva u Varaždinu, koji je među prvima prešao sa užeg područja djelovanja na šire regionalno područje, obuhvativši uz kotar Varaždin kotareve Koprivnicu, Krapinu i Čakovec.

Drug Srebrnić podnio je referat:

Organizacija rada u regionalnim arhivima

Referat je iznio pitanje rada regionalnih arhiva u osnutku ili u prvim danima njihova rada i djelovanja, i to prvenstveno u pogledu izrade perspektivnog plana rada, organizacije planskog prikupljanja građe, zadataka vanjske službe i organizacije pomoćnih službi u arhivu.

Najprije su izloženi prvi i osnovni zadaci mlade regionalne ustanove — izrada perspektivnog plana rada, statuta i proračuna ustanove. Perspektivnim planom treba predvidjeti plansko prikupljanje građe, utvrđivanje organizacije rada i potrebe osnovnih sredstava za rad. Sredstva treba podjednako podijeliti, da se rad ustanove može pravilno razvijati. Stoga je potrebno osigurati i prikladne prostorije i potreban inventar.

Za novó osnovanu ustanovu prvi i najvažniji zadatak je plansko prikupljanje građe. Referent utvrđuje kriterij pri odabiranju ustanova, organizacija i poduzeća čiju građu treba preuzimati. Kako posebnim propisima nije određeno koje vrste građe dolaze u obzir za čuvanje i pohranu, i u tom pogledu utvrđuje se kriterij s obzirom na vrijeme iz kojeg građa potječe, s obzirom na sadržaj, sačuvanost i način pohrane građe.

Da bi se ovaj osnovni zadatak uspješno izveo, potrebno je posvetiti punu pažnju organizaciji vanjske službe. Barem približan uvid nad stanjem arhivske građe pruža anketa o evidenciji registratura. Ona će nam dati podatke gdje moramo hitno intervenirati. U prvom redu treba spašavati građu najvažnijih registratura koje su prestale sa svojim radom, a koja leži negdje nezaštićena i izložena propadanju. Od ostalih živih registratura treba preuzimati onu građu, koja nema praktičnog značenja a od interesa je za historijska istraživanja.

Građa se preuzima uz primopredajne zapisnike. Kod građe osnovnih serija važno je konstatirati razloge praznina, kao i prikupiti one podatke koji mogu poslužiti kod sređivanja i škartiranja u arhivu.

I nadzor nad registraturama vrši se po nekom sistemu, a ne slučajno. U tom pogledu potrebno je uspostaviti kontakt i suradnju s odgovarajućim org. ima vlasti, a napose sa sekretarijatima za opću upravu.

Stanje kod pregleda registratura treba zapisnički konstatirati te dogovorno utvrditi rokove za uklanjanje nedostataka. U samom pak arhivu vodit će se kartoteka registratura, te stvoriti posebni dosjei u koje će se ulagati cjelokupna dokumentacija za svaku pojedinu registraturu.

U referatu su dana objašnjenja o provođenju škartiranja u registraturama.

Da se nepotrebna građa ne bi nagomilala u arhivskim spremištima, potrebno je urediti prihvatno spremište u kojem će se nesređena građa makar provizorno srediti, uzlučiti balast, sastaviti ulazna signatura, a zatim će se popis unijeti u knjigu ulaska građe i kartoteku ulaza.

U arhivska spremišta građu treba pohraniti po određenom sistemu, pošto su prethodno izvršene sve potrebne predradnje: postavljene stalaže, obilježene prostorije, stalaže i police.

U provođenju zadataka arhivu je još potrebna stručna biblioteka, koju treba opskrbiti s takvim djelima, koja će koristiti stručnom i naučnom osoblju, a s naročitim obzirom na građu koja je u arhivu pohranjena, kao i stručnom obrazovanju arhivskog osoblja.

Potrebno je također s vremenom urediti knjigovežnicu, koja će obavljati knjigoveške, kartonaške i najnužnije restauratorske poslove.

Potrebe nauke, dopune arhivskih fondova, reprodukcije arhivskih materijala za izložbu zahtijevaju također uređenje foto-laboratorija, koji će biti opskrbljen s najnužnijim aparatima za snimanje i kopiranje dokumenata.

U diskusiji koja se razvila poslije ovih referata sudjelovali su članovi društva i jednoglasno donijeli zaključke o potrebi osnivanja regionalnih arhiva i daljeg proširenja arhivske mreže u NR Hrvatskoj.

Istoga dana poslije podne održana je konferencija predstavnika NO-kotareva, kojima je iznesena preporuka Savjeta za kulturu i nauku NRH za ostvarivanje plana mreže regionalnih arhiva. Uveče u Domu JNA održao je za javnost predavanje direktor Državnog arhiva u Zagrebu drug B. STULLI pod naslovom »Radnički pokret u Hrvatskoj za vrijeme I svjetskog rata«, a arhivist drug Vidmar »Radnički pokret u Hrvatskoj 1919—1921.

Drugi dan, 17. XI članovi su obišli tvornicu »ĐURO ĐAKOVIĆ«, pregledali postrojenja i registraturu tvornice, a zatim je u vijećnici, gdje je održavano savjetovanje, arhivist drug S. Bačić dao izvještaj o akciji evidencije registratura.

Iznoseći uspjeh ankete po kotarevima, referent je ukazao i na nedostatke i propuste u odgovorima. Izvjesne propuste mogli su arhivski službenici sami korigirati, no po negdje trebalo je anketne formulare vraćati da se isprave i dopune. Anketom su obuhvaćeni i muzeji, biblioteke i druge ustanove koje posjeduju arhivalije. Naknadno je zatraženo od tih ustanova da posebno iskažu zbirke i posebno registraturnu građu. Dalje je u izvještaju iznesena situacija o građi koju treba preuzeti u spremišta arhivskih ustanova (starija do 1945. i ugrožena, te likvidiranih jedinica poslije 1945). Zanimljivi su podaci o kadru koji rukovodi registraturama: od 8.544 registratura samo u 161 postoji službenik zadužen za registraturnu građu. Drugdje im je registratura ili sporedno zaduženje ili kao zaduženje ta služba uopće ne postoji. Po kvalifikacijama su: 2.091 sa osmogodišnjom školom; 1.174 sa nepotpunom srednjom školom; 887 sa 4 razreda osnovne škole; 3.576 sa potpunom srednjom školom (upravitelji osnovnih škola); 740 sa višom ili visokom školom.

Govoreći o nadzoru nad registraturama ustanovljeno je da sekretarijati za opću upravu nisu poklanjali tome zadatku osobitu pažnju. Naročito pak registrature društvenih organizacija nisu imale nikakav nadzor pa su im materijali najčešće manjkavi i nesređeni. Uz upozorenje na djelatnost otkupnih poduzeća, akcija je utvrdila da 10.129 registratura sadržava 1.628.984 fascikla i svežnjeva spisa, i 638.050 svezaka uredskih knjiga, što zauzima 125.987 tekućih i 7.813 kubnih metara prostora samo za

spise. Od toga je u 5.404 registratura stanje spisa sređeno, u 2.470 djelomično sređeno i u 612 nesređeno. Kod privrednih organizacija sređenost je najslabija.

Na osnovi uočenog stanja u izvještaju su dane sugestije o budućim zadacima, koji obuhvaćaju provjeravanje podataka na terenu, pronalaženje i popisivanje arhivskih fondova, koji nisu iskazani u anketi, škartiranje materijala gdje je to moguće, povezivanje sa nadležnim organima vlasti radi zaštite arhivske građe.

Ovo je savjetovanje, uz obilje iznesenih pitanja preporuka i sugestija, polučilo svoju svrhu i pružilo našoj arhivskoj službi niz poticaja za dalji i širi razvoj.

Branko Vojnović

SEMINAR ZA SLUŽBENIKE VANJSKE ARHIVSKE SLUŽBE ARHIVSKIH USTANOVA U NR HRVATSKOJ

Poslije oslobođenja postepeno se pristupilo u Jugoslaviji, pa i u Narodnoj Republici Hrvatskoj proširivanju i reorganizaciji arhivske službe. Naročito je u posljednjih nekoliko godina u NR Hrvatskoj pojačan rad na tom polju. Do oslobođenja postojale su na području Hrvatske 3 arhivske ustanove općeg tipa (u Zagrebu, Dubrovniku i Zadru), a poslije oslobođenja osnovano ih je još 8, pa ih danas ima ukupno 11 (1 republička i 10 regionalnih). Samo u protekle 3 godine osnovane su i počele rad 4 regionalne arhivske ustanove i osnovano je (kao privremeno) Arhivsko odjeljenje za opće arhivske poslove pri Muzeju i arhivu NOB-e u Sisku. Kad to Odjeljenje bude počelo djelovati kao samostalna ustanova i kad počnu rad regionalni arhivi u Bjelovaru i Šibeniku, bit će planirana mreža arhivskih ustanova u NR Hrvatskoj u potpunosti postavljena i ostvarena.¹

Kod ovoga preuređivanja arhivske službe i pojačavanja njezina kapaciteta nije se moglo dugo odgađati ni s osnivanjem i organiziranjem vanjske arhivske službe. Jedan od prvih i najvažnijih zadataka svih arhivskih ustanova kod nas, a pogotovo novoosnovanih, jeste obimn terenski rad na evidentiranju, nadziranju i zaštiti pisane građe koja se nalazi izvan spremišta arhivskih ustanova. Pristupanje tim terenskim poslovima to je potrebnije što je njihovo vršenje u prošlosti zbog nerazvijenosti arhivske službe u priličnoj mjeri zapuštanu. Zbog toga je arhivski savjet NR Hrvatske koncem 1959. godine zaključio da se kod svih općih arhiva u NR Hrvatskoj osnuju referade za vanjsku arhivsku službu, odnosno da se za obavljanje poslova vanjske službe kod svakog arhiva zaduži po jedan arhivski službenik, a zatim da se s tim službenicima održi seminar u toku 1960. godine. Organiziranje i održavanje seminara bilo je povjereno Državnom arhivu u Zagrebu, pa je kod toga Arhiva seminar i održan na dane 16. 17. i 18. studenoga 1960.

Program rada seminara bio je ovaj:

I. **Općenito o vanjskoj službi.** Kratak povijesni pregled razvika arhivskih ustanova i arhivske službe u Hrvatskoj s osvrtom na vanjsku arhivsku službu. Mjesto

¹ B. Stulli, O planu mreže arhivskih ustanova na području NR Hrvatske, Arhivist sv. 3-4, god. 1958, str. 129-135.